

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо вступу України (Страсбург, 26 вересня 1995 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_589.
3. CDL-PI(2015)009-e Compilation of Venice Commission opinions and reports concerning prosecutors [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2015\)009-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2015)009-e).

УДК 342.7

**ПРАВО НА ОПІР ЯК ЧАСТИНА ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ
У СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ**

**THE RIGHT OF RESISTANCE AS A PART
OF POLITICAL RIGHTS IN SLOVAK REPUBLIC**

Ондрова Ю.,
*юридичний факультет
Університету Матея Бела*

Метою представленої статті є характеристика й аналіз права на опір як важливої складової частини політичних прав у демократичному суспільстві Словацької Республіки. Доповідь в основному присвячена теоретичним визначенням і розробці конституційної концепції права на опір, увага акцентується на вимозі щодо захисту цього права, а також на можливості його правового обмеження.

Ключові слова: політичні права, право на опір, суспільний інтерес, Конституція Словацької Республіки, Хартія основних прав і свобод.

Целью представленной статьи является характеристика и анализ права на сопротивление как важной составляющей политических прав в демократическом обществе Словацкой Республики. Доклад в основном посвящен теоретическим определениям и разработке конституционной концепции права на сопротивление, внимание акцентируется на требованиях защиты этого права, а также на возможности его правового ограничения.

Ключевые слова: политические права, право на сопротивление, общественный интерес, Конституция Словацкой Республики, Хартия основных прав и свобод.

The aim of the presented article is to characterize and analyze the right to resistance as an important part of political rights of the democratic rule of law in Slovak Republic. An article is mainly devoted to the theoretical definition and elaboration of the constitutional concept of the right to resistance, with emphasis on the requirements for protection of the right to resistance and the opportunities for its legal limitations.

Key words: political rights, right to resistance, public interest, Constitution of the Slovak republic, Charter of Fundamental rights and freedoms.

Постановка проблеми. Права людини є загальними для всіх людей. Відповідно до поділу та типології прийнято розглядати три стадії розвитку прав людини, відомих як покоління прав людини. Цей поділ розкриває не лише природу (сутність) і характеристику окремих прав людини, але і презентує їх історичний генезис. Перше покоління прав людини включає в себе цивільні й політичні права. Друге покоління прав людини – економічні, культурні та соціальні права. Третє покоління прав людини – права солідарності, які виходять за межі першого і другого покоління прав людини.

До цивільних і політичних прав відносяться права, які торкаються свободи індивідуума і його участі в політичному житті. Цивільні права передбачені Конституцією і є основними правами людини, що визначають її положення в суспільстві або в державі. Йдеться про права, дотримання яких забезпечує держава. З іншого боку, для реалізації політичних прав необхідна ініціатива самих громадян. До політичних прав, які дозволяють громадянам брати

участь в ухваленні рішень на місцевому рівні міст, регіонів і держави, належать: свобода вираження думок, право на інформацію, право на подачу петиції, право на зібрання, право на організацію, право голосу і право опору.

Мета статті – характеристика й аналіз права на опір як важливої складової частини політичних прав у демократичному суспільстві Словацької Республіки.

Виклад основного матеріалу. Право на опір є одним із найстаріших і найбільш природних прав, з яким у політичній і правовій філософії зустрічаємося ще за стародавніх часів. Про поняття права на опір вперше згадується у зв'язку з подіями єврейського повстання проти єгипетського деспотизму. Наступні згадки про право на опір фіксуються у творах різної тематики авторів Стародавньої Греції, в яких вже сама ідея виступала проти принципу громадянської покорності і особливо поширювалася філософами, але тільки в контексті ширших дискусій, які стосувалися справедливості та законності.

Разом із формуванням середньовічних феодальних відносин сформувалася відповідь на питання, які суб'єкти мають право на право здійснювати опір. Це були суб'єкти (положення) або їх представники, які виступали в якості партнерів, але одночасно і як противага до особи господаря. Найважливішим відображенням повноважень цих органів, їх ролі в якості противаги до особи господаря представлено у формальному і кодифікованому змісті права на опір, а саме ст. 61 Магна Карта Великої хартії вольностей, що прямо передбачає покірність перед баронами і опір проти царя-шкідника. Проте це положення і сьогодні є частиною правової системи Великобританії. Однак у даний час його сприймають як анахронізм, як правова норма він є застарілим, оскільки король у Великобританії виконує швидше представницьку функцію.

З приходом нового часу відбулися зміни і в розподілі влади в суспільстві, а поняття права на опір підлягає впливу ідей противників монархії, які розробили ідею можливого умисного вбивства тирана як частину акту остаточного права на опір. Подальший розвиток права на опір підлягає впливу зростання могутності держави, а пізніше – впливу Великої французької революції, тоді як основне право висловлювати опір було представлено в Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки (4 липня 1776 р.): «... всі люди рівні, щоб гарантувати їх невід'ємні права, а саме право на життя, свободу і забезпечення особистого щастя. Для забезпечення цих прав створюються уряд від народу, повноваження якого також встановлює народ і у випадку, якщо цей уряд діятиме з порушеннями передбачених прав, люди мають право змінити або скасувати уряд і створити новий уряд, який буде діяти в інтересах людей і підходитиме для забезпечення їх безпеки і щастя».

Хвилі революцій в Європі, зокрема Велика французька революція внесли свій вплив у розвиток і зміцнення ідей права на опір. Економічні і соціальні зміни, викликані революціями, призводять до виникнення формально-правової держави. Окремі закони повинні були забезпечити цивільні права і свободи, подолати дуалізм природного і позитивного права. Історичний генезис права на опір у подальших роках піддався впливу світових війн, підйому фашизму і складникам сучасного стану системи окремих країн.

У Словацькій Республіці право на опір визначається відповідно до статті 32 Конституції Словацької Республіки, згідно з якою громадяни мають право виступити проти будь-кого, хто скасовував би демократичний порядок прав і свобод людини, викладених у Конституції, у випадку, якщо діяльність конституційних органів та ефективне використання правових засобів неможливе. Хартія основних прав і свобод, яка була частиною Конституції Чехословацької Федеративної Республіки, передбачає право на опір відповідно до статті 23 і має таку ж юридичну силу, як і стаття 32 Конституції. Хоча дослівне тлумачення статті 32 Конституції передбачає захист основних прав і свобод людини, що викладені в ст. 14–25 Конституції, політичні права в рамках основних прав людини і свобод окремо в Конституції

не визначені, але утворюють окремих, третій розділ другої Глави Конституції Словацької Республіки.

Право на опір поширюється на громадян – фізичних осіб, а саме громадян Словацької Республіки. Право на опір є політичним правом, а політичні права спрямовані на захист прав громадян, визнаних державою в повному обсязі. З вище сказаного випливає, що суб'єктами права на опір не можуть бути іноземці, а також юридичні особи, державні органи.

Право на опір може бути застосоване для групи людей. У такому випадку однією з умов для застосування права на опір є масовість опору. Тут не можна припускати застосування права на опір для меншої кількості громадян, як це передбачено Конституцією, щоб не допустити зловживання права опору. Конституцією не передбачено правову основу для такого тлумачення і застосування, щоб у випадку будь-якому органу держави стало можливим визначити найменше число осіб, що мають право здійснення права на опір. Окреслення умов доступу права на опір громадян не передбачено Законом.

Поняття права на опір відповідно до Конституції, а також його застосування являє собою порушення громадського договору і повернення до природного стану. Таким чином, легітимність державної влади відповідно до Конституції Словацької Республіки не ґрунтується на класичному понятті суспільного договору і базується на принципах сучасного конституціоналізму, зокрема принципах народного суверенітету, плюралізму і поділу влади, які перетворюються в інститут вільних і демократичних виборів.

До охоронних норм відповідно до статті 32 Конституції Словацької Республіки належить демократичний порядок основних прав і свобод людини. Право на опір, таким чином, може розглядатися в якості кінцевого конституційного засобу для забезпечення захисту основних прав і свобод людини.

Громадяни мають право чинити опір, щоб протистояти будь-кому, хто порушуватиме, підриватиме або іншим чином унеможливуватиме основні права і свободи людини, у випадку дотриманні двох умов, існування яких є необхідним для здійснення права на опір:

- 1) унеможливлення роботи конституційних органів Словацької Республіки;
- 2) унеможливлення ефективного використання правових засобів.

Обидва ці умови повинні бути виконані кумулятивно, тобто виконання тільки однієї умови не є підставою для здійснення права на опір. З огляду на те, що буквально тлумачення статті 32 Конституції підтверджує, що умовами для реалізації права на опір є бездіяльність конституційних органів, бездіяльність хоча б одного з них не є достатньою для застосування закону. Перша умова пов'язана з бездіяльністю окремих чи всіх конституційних органів Словацької Республіки. Другою умовою є умова, згідно з якою унеможливується використання тих засобів, які передбачені законом чи на які посиляється закон у контексті ефективного захисту основних прав і свобод.

Відповідно до характеру права на опір можна зробити висновок, що право на опір можна застосувати тільки після того, якщо вичерпані всі інші варіанти, передбачені законом. Очевидно, що в порівнянні з іншими правами право на опір має лише дочірній характер, і слід його використовувати за умови, якщо іншими політичними правами, закріпленими в Конституції Словацької Республіки не можна досягнути бажаного стану. Це також оголосив і Конституційний суд Словацької Республіки у своєму рішенні, заявивши, що право на опір – це крайній стан, який громадяни можуть використовувати, але тільки у випадку, якщо демократичний порядок основних прав і свобод на території Словацької Республіки є в небезпеці, а також якщо органи державної влади не можуть або не бажають його забезпечити.

Відкритим питанням є засоби, за допомогою яких можна реалізувати право на опір. Право на опір проти державної влади є законним. Правові засоби його застосування можуть бути представлені демонстраціями, які мають проходити на відстанях, визначених законом біля парламенту, а також голодування чи петиції. Таким чином, характер права на опір не узгоджується з його конституційним змістом, адже відповідно до статті 32 Конституції впливає, що право на опір може застосовуватися після того, як унеможливилось використання ефективних правових засобів, а отже, для того, щоб опір був ефективним, можна уникнути апріорного насильства.

Насильство має бути спрямоване проти того, хто б хотів скасувати демократичний порядок прав і свобод людини, викладених у Конституції. Тобто проти осіб, які активно діють на користь «режиму усунення», але особливо тих, хто активно приймає участь в усуненні демократичного порядку прав і свобод людини. У випадку застосування насильства має дотримуватися принцип пропорційності і цілі. Також існують насильницькі засоби, які заборонені міжнародною конвенцією про права і свободи людини, а їх використання під час здійснення права на опір є неприйнятним (наприклад, заборона катування). Слід також зазначити, що в Словаччині занадто часто користуються правом опору, але право опору застосовується досить мирно. Наприклад, подання фізичних осіб до Конституційного суду Словацької Республіки, який відноситься саме до формулювання ст. 32 Конституції.

З урахуванням можливого використання сили під час реалізації основного права на опір не можна випускати з уваги причинно-наслідковий зв'язок між фундаментальним правом на опір і можливістю проголошення надзвичайного стану відповідно до Конституції та Закону про національну безпеку під час війни, воєнного стану, надзвичайного стану.

Закон № 227/2002 Конституції про державну безпеку під час війни, воєнного стану та надзвичайного стану з поправками, внесеними в останньому реченні статті 1 абз. 1, передбачає, що надзвичайний стан може бути оголошено тільки за умов, передбачених відповідним законом. Відповідно до статті 4 абз. 3 Закону не є можливим оголосити надзвичайний стан із метою придушення або розпуснення публічних

зібрань громадян відповідно до правил, що регулюють свободу зібрань, якщо під час зібрань не дійде до яких-небудь дій, які згідно зі статтею 4 абз. 1 Закону Конституції безпосередньо викликають загрозу або поширюватимуться на вуличні заворушення, пов'язані з нападами на державні органи, грабуванням магазинів і складів або іншими масовими заворушеннями на майно, тобто щоб масштаби чи наслідки значною мірою не ставили під загрозу, не порушували громадський порядок і національну безпеку, не перешкоджали діяльності органів державної влади чи ефективному використанню правових засобів.

З вищевикладеного випливає, що відповідно до статті 4 абз. 3 Закон Конституції слід розглядати в поєднанні з положеннями пункту 1. Держава має можливість ефективного захисту проти здійснення права на опір і введення надзвичайного стану. Така можливість держави необхідна для того, щоб захистити саму себе перед образами і гнівом громадян, але в такому випадку створюється порочне коло. Воно є загальним, а іноді й необхідним для реалізації права на опір будь-якою формою насильства по відношенню до кого-небудь, хто б скасовував демократичний порядок прав і свобод людини, викладений у Конституції, якщо діяльність конституційних органів та ефективне використання правових засобів не забезпечується. З іншого боку, державна влада не повинна мати такі широкі повноваження, щоб оголосити надзвичайний стан. Державна влада має величезний апарат влади (чи в поліції, чи в збройних силах), щоб забезпечити відновлення громадського порядку без необхідності оголошення надзвичайного стану. Так, широкий спектр державної влади, щоб виключити здійснення права на опір і введення надзвичайного стану, може призвести до тиранії у владі, і з точністю до навпаки, коли громадяни здійснюють своє право на опір у такій інтенсивній мірі, що наслідки спричинять ще більші травми суспільству, а влада держави зміцнить свої позиції з посиленням на дії громадян, які реалізували своє право на опір. Зрештою, слід зазначити, що право на опір може бути обмеженим відповідно до умов, викладених у статті 13 Конституції Словацької Республіки.

Висновки. Право на опір як політичне право має свої історичні корені, особливо вплив революцій, що приносили із собою, як правило, зміну правового режиму держави. Авторка поставила за мету описати і проаналізувати право на опір, що являє собою важливу частину політичних прав в умовах демократії Словацької Республіки. Доповідь, насамперед, присвячена теоретичним визначенням та розробці конституційної концепції права на опір, увага акцентується на вимозі захисту цього права і можливості його юридичного обмеження. Авторка проаналізувала положення статті 32 Конституції Словацької Республіки, виклавши широкомасштабний спектр цього права і його вплив на політичну систему, а також присвятила свою увагу конкретним можливостям обмеження реалізації цього права і небезпечним наслідкам, які можуть бути пов'язані зі зловживанням надзвичайного стану державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Drgonec, J. 2015. Ústava Slovenskej republiky – Veľký komentár. Teória a prax. Bratislava : C. H. Beck. 2015. 1603 s. ISBN 978-80-89603-39-8.
2. Kysela, J. 2006. Právo na odpor a občanskouneposlušnosť. Brno : Doplněk. 2006. 166 s. ISBN 80-7239-197-6.
3. Pavlíček, V. 2002. Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. Praha : Linde. 2002. 1164 s. ISBN 80-720-1391-2.
4. Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. 2012. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha : WoltersKluwer ČR, a. s. 2012. s. 534.
5. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 105/07 zo dňa 24. mája 2007.